

BAİD

Balıkesir İlahiyat Dergisi - Balıkesir Theology Journal

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 27.10.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24.11.2021

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE TASAVVUFİ AHLAK ÖĞRETİMİ

Esmâ Sayın*

Öz

Çocuk, Yaratandan ötürü bütün yaratılanı sever. Tasavvufî düşünce, çocuğun başta Allah Teâlâ ve bütün yaratılmışlar âlemini sevmesinde ve ahlakî ilkeleri kazanmasında çok önemlidir. Çünkü tasavvuf; huzuru, ahlakı ve Allah ile olan bağı temsil eder.

Tasavvuf, insana önce Allah ile sonra bütün varlık âlemi ile bütünlük kurmanın yollarını gösterir. Tasavvufî düşüncenin manevî amacı, insanı kötü ahlakî özelliklerinden arındırarak onda ego denilen nefis terbiyesini ve kalp temizliğini sağlamasıdır. Bu nedenle tasavvufî düşünce, önce Allah ve peygamberleri sonra da insanları ve kâinatı insanla bütünleştiren bir düşünce sistemidir.

Tasavvufî anlayış, varoluşsal ve kalıcı değerlerin ne olduğunu anlamının ve insanın kendini keşfetmesinin son derece önemli bir yoludur. Kendini keşfeden insan, tasavvuf sayesinde 'Kendini' ve 'Rabbini' tanır. Tasavvufî düşünce, ahlakî ve manevî değerlerin öğretilmesinde ve yaşanmasında önemli katkılarda bulunur. Bu nedenle bu makalede erken çocukluk döneminde tasavvufî ahlak öğretimi konusu ele alınacaktır. Bu bağlamda erken çocukluk döneminde ahlak-değerler eğitimi ve takvâ, tevâzu, sabır, şükür ve dua gibi tasavvufî ahlak eğitimi konuları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Ahlak Eğitimi, Değerler Eğitimi, Takvâ, Tevâzu, Sabır, Şükür, Dua.

SUFISTIC MORALS EDUCATION IN EARLY CHILDHOOD PERIOD

Abstract

Such a child would love the created for the creator's sake. Sufi way of thinking is highly important to ensure that a child has fondness towards Allah as well as all created beings and that he has moral principles. Because Sufism represents peace, ethics and the bond with Allah.

Sufism introduces man to the ways of integrating with Allah and then all of the other beings. The spiritual purpose of Sufi thinking is to purify man from bad moral traits to ensure taming of the inner ego and to cleanse the heart. Therefore, Sufi way of thinking is a thinking system that integrates man first with Allah and prophets and then with other people and the universe.

Sufi understanding is a highly important method for man to self-discover and to understand what the existential and permanent values are. Upon self-discovery and with the aid of Sufism, man starts to know 'Himself' and 'his Lord'. Sufism makes significant contributions for the teaching and experiencing of moral

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

e-mail: esmasayin16@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-9420-700X>

Atıf/Citation: Sayın, Esmâ. "Erken Çocukluk Döneminde Tasavvufî Ahlak Öğretimi". *BAİD* 14 (Aralık 2021), 91-101

and spiritual values. Hence, this article will be addressing the issue of Sufistic morals education in early childhood. In this sense, moral values education in early childhood and moral education subjects such as piety, humility, patience, gratitude and prayer will be explained.

Keywords: Sufism, Morals Education, Education of Values, Piety, Humility, Patience, Gratitude, Prayer

Giriş

İnsan hayatı, onun doğumundan önce ana rahminde başlar. İnsanın hayatın ilk safhası olan bu döneme, doğum öncesi safha denilir. Doğumla birlikte çocuk, biyofiziksel açıdan annesinden ayrılır. Bu durum, çocuğun ana rahminden ayrılması sureti ile dünyaya fiilen geldiği ve hayatını yaşamaya başladığı dönemin başlangıcıdır.

Çocuk, özgür olmasına rağmen süt çocukluğu devresine girerek annesine fiziksel, psikolojik ve ruhsal açıdan bağlı kalmaya devam eder. Daha sonra bu vazgeçilemez bağlanma ve güvenme duygusu, anneden sonra Allah Teâlâ'ya yönelir.

Ahlak eğitimi, erken çocukluk dönemiyle beraber başlar. Çocuk, egosantrik denilen benmerkezci duyguların etkisiyle gördüğü her şeyin kendisine ait olduğuna inanır. Dinî inancın canlılık kazanması, bu yaşın önemli özelliklerindedir.¹

Genellikle altıncı yaştan başlayarak, kızlarda on birinci; erkeklerde ise on ikinci yaşa kadar süren bu çağa 'son çocukluk devresi' adı verilir. Son çocukluk devresinin bir adı da, 'öğrenme dönemi'dir.

Yedi yaşından itibaren çocuklar, eğitim ve öğretime manen hazırdırlar.² Bu nedenle erken çocukluk döneminin son çocukluk devresinde din-ahlak eğitimi ve ibadet eğitimi, yapılmalıdır. Erken çocukluk döneminde çocuk, eğitim ve öğretime manen hazır bir duruma geldiği için ona tasavvufî ahlak eğitiminin verilmesi çok idealdir.

Araştırmalarda çok küçük çocukların gerektiğinde duygularını önleyebildikleri bilinir.³ Duyguların kontrol edilmesi, erken çocukluk döneminde öğrenilmeye başlandığı için ahlak eğitimi, manevî duygular hissettirilerek verilebilir. Bu açıdan tasavvufî ibadet ve ahlak eğitimi, erken çocukluk döneminde başlatılıp olgunlaştırılmalıdır.

¹ Mehmet Emin Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?* (İstanbul: Timaş Yayınları, 1994), 26.

² Kerim Yavuz, *Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1983), 23.

³ Beyza Bilgin, *İslam ve Çocuk* (Ankara: Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004), 132.

1. Erken Çocukluk Döneminde Ahlak ve Değerler Eğitimi

Sevgi duygusu ağırlıklı olmak üzere şefkat, ilgi ve iyilik duygusu çocukta dinî duygunun temelini oluşturur. Dinî duygularla birlikte anılan bir duygu da, hayranlıktır. Korku ile sevginin birleşiminden oluşan hayranlık, çocukta Allah inancını ifade eden en iyi bir duygudur.⁴ Çocuk açısından Allah, sever; korur; hoş görür ve affeder.⁵ Bu bağlamda bu dönemde çocuğun ruhsal ve bilişsel gelişimi dikkate alınarak onun manevî eğitimi de dinî eğitimine paralel olarak yapılmalıdır.

Çocuklara verilmesi gereken dinî eğitim, beş aşamada gerçekleştirilir. Bunlar; çocuğa inançla ilgili kıssalar anlatmak, ibadetlerin farklı ortamlarda yapılmasını sağlamak, birlikte dua etmek, dinî sorular hakkında konuşmak ve onların ibadetler hususunda aktif olmasını sağlamaktır.⁶ Bu beş aşamada gerçekleşen dinî eğitim, manevî eğitimi de doğrudan destekler.

Erken çocukluk döneminde çocukların ilgisini dinî içerikli bir konunun çekmesi için dinî materyalin dikkat çekici olması gerekir.⁷ İfade edilen bu özellikleri taşıyan bir dinî eğitim, erken çocukluk döneminde ahlak kaynaklı tasavvufî eğitimi ve değerler eğitimi çocuğun ruhsal dünyasında geliştirir.

Çocuklarda ahlak ve değerler eğitimi verilirken bu eğitimin içeriğini, kıssalar ve hikâyeler ve uygun ortam belirler.⁸ Materyallerin etkin kullanımı, erken çocukluk döneminde ahlakî değerlerin kazandırılmasında ve değerler eğitiminin öğretiminde çok önemlidir.

2. Erken Çocukluk Döneminde Tasavvufî Ahlak Eğitimi

2.1. Erken Çocukluk Döneminde Tasavvuf Merkezli Takvâ Öğretimi

Doğruluk duygusu, çok önemli bir ahlakî özelliktir. Bu noktada doğruluk, bir çocuğun düşünce sistemi ve davranışlarına en çok etki eden ahlakî özelliktir. Yalancılık ise, çoğunlukla bir korkunun ürünüdür.⁹ Erken çocukluk döneminde çocuğun ahlakî ve ruhsal dünyasına en çok etki eden doğruluk, tasavvufî eğitimde takvâ anlayışıyla öğretilir.

Bu noktada takvâ, kişinin kendisini Allah'tan uzaklaştıran her türlü şeyden uzak kalmasıdır. Takvânın biri şeklî, diğeri manevî olmak üzere iki yönü vardır.

⁴ Belma Özbaydar, *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Araştırma* (İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 1970), 8

⁵ Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı* (İstanbul: Özgür Yayınları, 2000), 121.

⁶ Bernard Miller, Whither the Children? Childhood in Religious Education, *The Journal of Religion* 86/4 (2006), 637.

⁷ Michael Grimmit, The Use of Religious Phenomena in Schools: Some Theoretical and Practical Considerations, *British Journal of Religious Education* 13/2, (1991), 83.

⁸ William Berryman, *Teaching Godly Play: How to Mentor the Spiritual Development of Children* (Denver: Morehouse Education Publishing, 2009), 142.

⁹ Bernard Russell, *Eğitim Üzerine*, çev. Nail Bezel (İstanbul: Say Yayınları, 1996), 14.

Takvânın şeklî yönü, dinin emirlerini korumak; manevî yönü ise, iyi niyet ve samimiyet denilen ihlâstır.¹⁰

Dolayısıyla takvâ anlayışı, erken çocukluk döneminde sorumluluk ve ibadet bilincinin yerleşmesini sağlar. Bu noktada takvâ, erken çocukluk döneminde doğru davranışların ve sorumluluk bilincinin de çocuğa kazandırıldığı ahlakî ve manevî bir değerdir.

Çocukların kötümserliğe yönelme eğilimlerini yok edebilmek için, onların aileye bağlılık duygusunu arttırmak gerekir.¹¹ Eğer bir çocuğun sevme yeteneği ve bağlılık duygusu gelişmişse, o çocuğun bütün insanları sevmesi beklenir.¹² Bu bağlamda takvâ kavramıyla ifade edilen yoğun sevgi, Allah'ın bir göz açıp kapamalık bir sürede bile sevgisini kaybetmekten kaynaklanan bir korkudur. İfade edilen bu kaybetme korkusuna, gerçekte 'Allah aşkı' denilir. Bu nedenle erken çocukluk döneminde Allah sevgisi ve aşkı, takvâ duygusuyla çocuğun ruhsal dünyasında içselleştirilebilir.

Takvâ kavramı ile ifade edilen korku, gerçekte vahşi bir hayvandan görünce veya zalim bir idareciden duyulan bir korku değildir.¹³ Erken çocukluk döneminde sorumluluk bilinci ve sevgi hissi, Allah Teâlâ'ya bağlılığı arttırırken 'korkuya dayalı itaat' yerine 'sevgiye dayalı itaat' duygusunu merkeze koyar.

Erken çocukluk döneminde çocuğun yaşam tarzı, adeta çocuğun şahsiyetinin çekirdeğini oluşturur.¹⁴ Bu noktada vicdan, takvâ anlayışıyla çocuğa kazandırılır. Takvâ, insanın kalbinin bir an olsun Allah Teâlâ'dan ayrılmamasına dikkat etmesidir.¹⁵ Allah için en büyük üstünlük ölçüsü, takvâdır. Bu bağlamda takvâ, erken çocukluk döneminde hem Allah sevgisinin hem de sorumluluk bilinci ve vicdanın özünü oluşturur. Bu nedenle çocuğa ahlakî ve manevî eğitim verilirken takvâ anlayışının içselleştirilmesi, çok önemlidir. Bu bağlamda ailenin çocuğa kazandıracığı Allah ve insan sevgisinin temelini takvâ anlayışı oluşturur.

Eğer bir konunun doğruluğu veya yanlışlığı konusunda insan, şüpheye sahipse kalbindeki duyguların değerler sistemi olan 'vicdanına' danışır.¹⁶ Allah'ın emir ve yasakları hususunda sınırları önemsemeye 'takvâ' denir.¹⁷ Bu duygular, çocuğa takvâ anlayışıyla kazandırılırsa, hem Allah sevgisi hem de sorumluluk bilinci ve vicdan yeteneği geliştirilebilir.

¹⁰ Abdülkerîm Kuşeyrî, *Risâletü'l-Kuşeyrî* (Beyrût: Dâru'l-Hayr, 2003), 87.

¹¹ Nevzat Tarhan, *Son Sığınak Aile* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2010), 162.

¹² Eric Fromm, *Psikanaliz ve Din*, çev. Aydın Arıtan (İstanbul: Fatih Yayınevi, 1982), 47.

¹³ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 108.

¹⁴ Mahmut Çamdibi, *Şahsiyet Terbiyesi ve Din Eğitimi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011), 227.

¹⁵ Ebû Hafs Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif* (Kâhire: Dâru'l-Maârif, 1966), 2/89.

¹⁶ İsmail Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukârâ*, haz. Saadettin Ekici (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 244.

¹⁷ Şah Veliyullah Dihlevî, *Huccetullâhi'l-Bâliğa* (Kâhire: Dârü't-Türâs, 1985), 265.

2.2. Erken Çocukluk Döneminde Tasavvuf Merkezli Tevâzu Öğretimi

Her çocukta doğuştan gelen bir inanma eğilimi mevcuttur. İnanma eğilimiyle beraber gelişen bir özellik de, tevâzudur. Bu noktada tevâzu, Allah Teâlâ'ya teslim olmak ve Hakk'ın emirlerine itirazdan vazgeçmektir.¹⁸

Tevâzu, alçak gönüllüğü kucaklamak ve insanların yükünü taşımaktır.¹⁹ Bu nedenle erken çocukluk döneminde çocuğa Allah'a itaat ve insanlara şefkat duygularının kazandırılmasında tevâzu değerinin öğretimi, hayatî bir öneme sahiptir. Her insanda Allah'ı arayan ve O'nu isteyen manevî bir boşluk vardır. Bu noktada Allah sevgisi ve O'na itaat etme bilinci, eksik bırakıldığında bazı problemler doğar.²⁰

Erken çocukluk döneminde, çocukların hayatı anlamlandırmaları sürecinde onlara yardımcı olunması bireyin gelecek yaşam kalitesine katkı sağlar.²¹ Bu bağlamda çocukta doğuştan gelen Allah sevgisi ve O'na itaat etme bilincinin özü olan tevâzu erdeminin ona küçük yaşlarda kazandırılması gerekir.

Tevâzunun zıddı olan kibir, kalp katılığı ve sertlik getirir. Aynı zamanda o, kalp yumuşaklığı ve yakınlıktan insanı alıkoyar. İnsanların kalbini soğutur. Bu kadarı da, kibirliliğin kötülüğü olarak yeterlidir. Eğer kibirlilik ve kendini beğenmenin verdiği zararı, bu hastalığa yakalananlar bilseydi, kibir kanatlarını indirirler, dağıttıklarını toplarlar ve yıktıklarını yapmaya çalışırlardı.

Bu noktada kibirliliği bırakan, manevî mucizeler kazanır. Tevâzu; şerefin, onurun ve itibarın temel sebebidir. Tevâzuya devam etmek, kişinin dostunu arttırır. Bu noktada tevâzu erdemi, çocuğa erken çocukluk döneminde kazandırıldığında çocuk, Allah'a, insanlara ve kendine yakınlığın anlamını ruhunda fark edebilir.

Dinî inancın özünü ve temel ham maddesini oluşturan tevâzu anlayışı, hem Allah'a itaat duygusunu güçlendirir; hem de insanın içindeki yaramaz çocuk olan nefsin dürtülerini engeller. Bu noktada tevâzu, gurur kanadını indirmek ve nefsin köşelerini kırmaktır.²²

Aynı zamanda kibir, katı bir kalp oluşturur. Kibir, insanlar arasında manevî birlik ve yakınlıktan sahibini engeller. İnsanların kalbini, kibir sahibi kişiden soğutur. Bu kadarı da, kibirliliğin kötülüğü olarak yeterlidir. Bu nedenle erken

¹⁸ Kuşeyrî, *Risâletü'l-Kuşeyrî*, 258.

¹⁹ Ebû Bekir Muhammed Kelâbâzî, *Tarruf li Mezhebi Ehlit-Tasavvuf* (Kâhire: Mektebetü'l-Külliyyâtü'l-Ezheriyye, 1980), 147.

²⁰ David Wolpe, *Teaching Your Children About God* (New York: Harper Collins Publishers Inc., 1995), 215.

²¹ Michael Buber, *Between Man and Man Fifth Impression* (London: Collins Publishing, 1968), 125.

²² Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (İstanbul: Anka Yayınları, 2004), 656.

çocukluk döneminde hem çocukta dinî inancın içselleştirilmesi hem de onun toplumla bütünleşmesi için tevâzu değerinin çocuğa kazandırılması gerekir.

2.3. Erken Çocukluk Döneminde Tasavvuf Merkezli Sabır Öğretimi

Din eğitiminin amacı, ahlak ve karakter açısından olgun insan yetiştirmektir.²³ Aynı zamanda din eğitimi, çocukların Allah inancının gelişmesine katkıda bulunur.²⁴ İbadet, dua ve manevî değerlerin kalıcı bir şekilde öğretilmesinin yolu, sabır anlayışını çocuğun ruhsal dünyasına yerleştirmekle mümkündür.

Sabır, 'hapsetmek' anlamına gelir. Sabır, acı ve bağırma anında nefsi tutmaktır.²⁵ Erken çocukluk döneminde hem nefse hâkim olup kişiliği olgunlaştırmanın hem de manevî değerleri kalıcı olarak çocuğun gönlünde olgunlaştırmanın yolu, sabır anlayışını hayata hâkim kılmakla mümkündür. Sabır, acı ve bağırma anında nefsi hapsederek, nefsi tutmak olduğu için çocuğun kendisini kontrol etmesini sağlar.

Sabır, kişiyi dinamizme yöneltir.²⁶ Bu anlamda sabır, erken çocukluk döneminde çocuğun imanının içselleştirmesinde ve ruhsal dinamizm kazanmasında çok etkilidir. Aynı zamanda sabır anlayışı ve sabır eğitimi, çocuğun varlığının anlamını tatmin eden yüzlerce soruya da cevap bulmasına katkı sağlar. Bu tür tasavvurlar, çocuğun Allah ile bağlantısını kuvvetlendirir.²⁷

Varlığının anlam ve amacına yönelik tatmin edici cevaplar alan çocuk, hayatın zorluklarına karşı karakter olarak daha güçlü olur ve zorlukla karşılaştığında şikâyeti bırakabilir. Yani o, daha çözüm odaklı davranabilir. Bu bağlamda sabır, şikâyeti terk etmektir. Tasavvuf ehli, sabır konusunda konuşurken sabretmemek hususunda Allah Teâlâ'dan utandıklarını ifade etmişlerdir.²⁸

Sabır süreci zor olsa da, sabrın neticesi, her zaman tatlıdır.²⁹ Böylece çocuğun doğuştan getirdiği olumsuz mizaç özelliklerinin yumuşamasının ve onun daha olumlu karakter özellikleri geliştirmesinin yolu, sabırdır.

Çocuğun Allah tasavvuru, olgunlaşım daha manevî bir noktaya dönüşürken imandaki devamlılık ve dayanıklılık sabır eğitimiyle güçlenir. Bir çocuğa ahlak

²³ Yaşar Fersahoğlu, *İslam Eğitime Giriş* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011), 22.

²⁴ Edward Ashton, *Religious Education in The Early Years*, (London: Routledge Taylor&Francis Group, 2000), 60.

²⁵ Ebu'l-Fadl Cemâluddîn İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, (Beyrût: Dârû's-Sadr, 1957), 4/438.

²⁶ Recep Önal, "Kur'ân'da İmânî ve Ahlâkî Bir Tavrı Olarak Sabır", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* XII/2, (2008), 446.

²⁷ Mark Finn, John Gartner, *God-Representation as the Transformational Object Object Relations Theory and Religion, Clinical Applications*, (London: Praeger Publishers, 1992), 67.

²⁸ İzzet Derveze, *Tefsîru'l-Hadîs*, çev. Şaban Karataş, Ahmet Çelen, Mehmet Çelen (İstanbul: Ekin Yayınları, 1998), 1/70.

²⁹ Kuşeyrî, *Risâletü'l-Kuşeyrî*, 309.

ve maneviyat terbiyesi verilirse o çocuğun hem duyguları hem zekâsı gelişir.³⁰ İfade edilen bu sevgiyi var oluşsal sorulara ve zorluklara dayanma gücü kazandıran sabır anlayışıyla ve eğitimiyle çocuk, zorlanmadan edinir.

Sabır, zorlukların elemlerini yudum yudum içerken ruh sakinliğini korumaktır.³¹ Aynı zamanda sabır; nefsanî dürtülere boyun eğmemektir.³² Bu yönüyle sabır, çocuğun gönül ve ruh dünyasının zenginliğini güçlendiren ahlakî bir üstünlüktür. Egonun istekleri o kadar çoktur ki, onun isteklerine ancak sabır denilen ahlakî bir güçle sınır koymak gerekir.

2.4. Erken Çocukluk Döneminde Tasavvuf Merkezli Şükür Öğretimi

Çocukların manevî dünyalarını etkileyen peygamber hikâyeleri, çocukların manevî ve dinî bilincini geliştirmesinin yanında peygamberlerin Allah'a her durum ve şartta nasıl şükrettiklerini yani şükür bilincini öğretir. Dolayısıyla peygamberlerin şükürü, hem dilde ve gönülde, hem her hallerinde ve davranışlarında yansır.³³ İbadet bilinci de, çocukta şükür bilincinin ve eğitiminin gelişmesini sağlar.

İbadetler, karşılıklı güven ve bağlılık duygusuna katkıda bulunur.³⁴ Genelde çocuklar, ibadetlerde namazda elleri bağlama gibi namazın zahirî yönüne ve dış davranışlara ilgi duyarlar. Aynı zamanda ibadetler, çocukların bazı ruhsal ihtiyaçlarını karşılar.³⁵ Yaptığı ibadetlerle çocuk, Yüce Yaratıcı'ya bağlanır ve O'na şükretmeyi öğrenir. Bu bağlamda şükür, insanın her türlü açık ve gizli nimetlerin Yaratıcı'dan gelmekte olduğunu görmesidir.³⁶

Eğitim-öğretimin temel hedefi, çocukları karakterli insanlar olarak yetiştirmektir.³⁷ Bu noktada çocukların ahlak ve karakterini eğitim-öğretim hedeflerinin öngördüğü şekilde geliştiren temel değer, şükür değeridir. Şükürün çocuklara öğretilmesi gereken, önemli bir yönü bulunur. Gerçek anlamıyla şükreden bir kul, sahip olduğu bütün nimetleri Allah'tan bilir.³⁸ Çocuk da, nimetleri şükür anlayışıyla Allah'tan bildikçe karakteri olgunlaşır ve ahlakî güzelleşir.

2.5. Erken Çocukluk Döneminde Tasavvuf Merkezli Dua Öğretimi

³⁰ Ali Etöz, *Çocuklarda ve Gençlerde İnanç ve İbadet İhtiyacı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Çalışma Toplantısı-I*, ed. Z. Şeyma Arslan (İstanbul: Dem Yayınları, 2004), 365.

³¹ Kuşeyrî, *Risâletü'l-Kuşeyrî*, 308.

³² Dihlevî, *Huccetullâhi'l-Bâliğa*, 67.

³³ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 615.

³⁴ R. Lamothe, Faith as a Vital Concern in Human Development: Structuring Subjectivity and Intersubjectivity, *Journal of Psychology and Theology* 27(3), (1999), 238.

³⁵ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi* (Samsun: Aksiseda Matbaası, 2000), 152.

³⁶ Dihlevî, *Huccetullâhi'l-Bâliğa*, 56.

³⁷ Hayati Hökelekli, "Çocuk ve Gençlerde Şiddet Olgusu ve Önlenmesine Yönelik Öneriler", *Değerler Eğitimi Dergisi* 5/14, 2007, 64.

³⁸ Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukara*, 268.

Dua, çocukların kendini tanımasını ve kendini anlamasını sağlar.³⁹ İnsan, dua ile kendisini Rabbine özü-sözü bir, en şeffaf, en yalın ve samimi haliyle ifade etmenin özgürlüğünü yaşar.⁴⁰ Duanın en iyisi, hüznüleri coşturan duadır. Çünkü dua eden, günahlarının çokluğunu düşünür.

Bu manada dua, günahkâr kulların Allah'ın affına ulaşma derecesine çıkmaları için bir merdivendir.⁴¹ Bu bağlamda çocuk, dua bilinciyle ihtiyaçları, istekleri ve hataları için Rabbiyle iletişim kurmayı öğrenir. Dua ederken çocuk, Rabbine karşı samimi, şeffaf ve olduğu gibi olmayı öğrenir.

Dua eğitiminin büyük bir çoğunluğu, anne babaya düşer.⁴² Duanın, çocuğun manevî dünyası ve davranışları üzerinde çok önemli bir etkisi bulunur. Dua, bir çocuğun Allah sevgisi ve O'na yakınlığını doğrudan kuvvetlendirir.

Dua, Allah Teâlâ'nın huzuruna hayâ dili ile çıkmaktır.⁴³ Hayâ diliyle Allah'ın huzuruna çıkan bir kul, Allah'tan nasıl utanılması gerekirse öyle utanır. Hz. Peygamber'in buyurduğu üzere aklını, karnını ve gönlünü nefsanî ve şehvanî duygulardan korur. Bu anlamda duanın en önemli fonksiyonu, tamamen bütünleşmiş, kararlı ve sağlam bir insan şahsiyeti oluşturmaktır.⁴⁴ Bu noktada dua, çocuğun ruhsal dünyasında kalıcı izler bırakır ve onun karakterinin olgunlaşmasını sağlar.

Çocukların yaptığı duaların onların bazı isteklerini içerdiği görülür.⁴⁵ Dua, en geniş anlamda ise, rahmettir. Allah, kendini 'Rahîm' ismiyle vasıflandırmıştır. O'nun kulları da, Allah'ı 'Rahîm' ismiyle vasıflandırır.⁴⁶ Allah'ın kudretini ve sevgisini hisseden bir çocuk için dua; Allah'a yakarış, yalvarış, sadece Rabbinden dileme halini Rabbine sunmadır. Sıradan insanların duası, dilde; ilmini yaşayanlarınkî, fiilde; âşıklarınkî ise, hâl diliyledir. Böylece dua, sevgiliye özlem duymaktır.⁴⁷ Bu noktada çocuk, duada hissettiği Allah'la yakınlık derecesine göre duasını dilinden kalbine, haline ve davranışlarına yönlendirebilmeyi dua eğitimiyle zaman içerisinde kademeli bir şekilde öğrenir.

³⁹ David Wolpe, *Teaching Your Children About God* (New York: Harper Collins Publishers Inc., 1995), 145.

⁴⁰ Esmâ Sayın, *Dua Terapisi* (İstanbul: Hayykitap, 2020), 11.

⁴¹ Dihlevî, *Huccetullâhi'l-Bâliğa*, 45.

⁴² H. Hartshorne, *Childhood and Character: An Introduction to the Study of the Religious Life of Children*, (New York: Nabu Public Domain Reprints, 1919), 39.

⁴³ Kuşeyrî, *Risâletü'l-Kuşeyrî*, 408.

⁴⁴ Muhammed İkbâl, *İslâm'da Dinî Tefekkürün Yeniden Teşekkülü* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2003), 207.

⁴⁵ Mualla Selçuk, *Çocuğun Gelişiminde Dini Motifler* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1990), 75.

⁴⁶ Muhyiddîn İbn Arabî, *Letâifü'l-Esrâr* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyyeti, 1293), 1/386.

⁴⁷ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1999), 155.

SONUÇ

Duyguların ve davranışların kontrol edilmesi, erken çocukluk döneminde öğrenilmeye başlandığı için bu dönemde çocuğa ahlakî ve manevî eğitim verilebilir. Din ve maneviyat eğitimi, erken çocukluk döneminde ahlak kaynaklı tasavvufî eğitim ve değerler eğitimi vasıtasıyla çocuğa aktarılabilir.

Erken çocukluk döneminde çocuğun ahlakî ve ruhsal dünyasına en çok etki eden doğruluk, tasavvufî eğitimde takvâ anlayışıyla öğretilir. Bu noktada takvâ eğitimi, Allah'ın emir ve yasaklarına uyma, sevgi merkezli korku, hassas bir sorumluluk bilinci ve davranış değişimi olmak üzere dört ayrı boyutun öğretimini içerir.

Çocukların doğuştan gelen inanma eğilimiyle beraber onlarda bulunan bir diğer ahlakî özellik, onların Allah'a güvenmesi ve O'na teslim olması anlamına gelen tevâzudur. Huzurun, hoş görünümün ve alçakgönüllülüğün özünü oluşturan tevâzu anlayışı, hem Allah'a itaat duygusunu güçlendirir; hem de insanın içindeki yaramaz çocuk olan nefsin kendini beğenme özelliğini engeller.

İbadet, dua ve manevî değerlerin kalıcı bir şekilde öğretilmesinin yolu, sabır anlayışıyla mümkündür. Bu anlamda sabır; ruhun huzura kavuşmasını ve insanın karakterinin olgunlaşmasını sağlar. Çocukların manevî dünyalarını etkileyen peygamber hikâyeleri, peygamberlerin Allah'a her durum ve şartta nasıl şükrettiklerini onlara öğretir. Şükrü öğrenen çocuk, kendisine yapılan iyiliği takdir eder ve onun değerini bilir.

Çocuk, dua bilinciyle ihtiyaçları, istekleri ve hataları için Rabbiyle iletişimi kurmayı öğrenir. Dua ederken çocuk, Rabbinin karşısındaki samimi, şeffaf ve mütevazı olmayı öğrenir. Bu noktada dua, çocuğun ruhsal dünyasında kalıcı izler bırakır, ona kulluk bilincini öğretir ve onun karakterinin olgunlaşmasına katkı sağlar.

Kaynakça

- Ankaravî, İsmail. *Minhâcü'l-Fukârâ*. haz. Saadettin Ekici. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.
- Ashton, Edward. *Religious Education in The Early Years*. London: Routledge Taylor&Francis Group, 2000.
- Baller, William. *The Psychology of Human Growth and Development*. New York: Holt Rinehart and Winston, 1961.
- Berryman, William. *Teaching Godly Play: How to Mentor the Spiritual Development of Children*. Denver: Morehouse Education Publishing, 2009.
- Bilgin, Beyza. *İslam ve Çocuk*. Ankara: Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004.
- Buber, Michael. *Between Man and Man Fifth Impression*. London: Collins Publishing, 1968.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları, 2004.
- Çamdibi, Mahmut. *Şahsiyet Terbiyesi ve Din Eğitimi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011.
- Derzeze, İzzet. *Tefsîru'l-Hadîs*. çev. Şaban Karataş, Ahmet Çelen, Mehmet Çelen. İstanbul: Ekin Yayınları, 1998.

- Dihlevî, Şah Veliyullah. *Huccetullâhi'l-Bâliğa*. Kâhire: Dârü't-Türâs, 1985.
- Etöz, Ali. *Çocuklarda ve Gençlerde İnanç ve İbadet İhtiyacı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Çalışma Toplantısı-I*. ed. Z. Şeyma Arslan. İstanbul: Dem Yayınları, 2004.
- Fersahoğlu, Yaşar. *İslam Eğitime Giriş*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011.
- Finn, Mark. Gartner, John. *God-Representation as the Transformational Object Object Relations Theory and Religion, Clinical Applications*. ed. by London: Praeger Publishers, 1992.
- Fromm, Eric. *Psikanaliz ve Din*. çev. Aydın Arıtan, İstanbul: Fatih Yayınevi, 1982.
- Grimmitt, Michael. "The Use of Religious Phenomena in Schools: Some Theoretical and Practical Considerations", *British Journal of Religious Education* 13/2, 1991, 77-88.
- Hartshorne, H. *Childhood and Character: An Introduction to the Study of the Religious Life of Children*. New York: Nabu Public Domain Reprints, 1919.
- Hökelekli, Hayati. "Çocuk ve Gençlerde Şiddet Olgusu ve Önlenmesine Yönelik Öneriler", *Değerler Eğitimi Dergisi* 5/14 (2007).
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- İbn Arabî, Muhyiddîn. *Letâifü'l-Esrâr*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1293.
- İbn Manzur, Ebû'l-Fazl. *Lisânü'l-Arab*. Beyrût: Dârû's-Sadr, 1957.
- İkbâl, Muhammed. *İslâm'da Dinî Tefekkürün Yeniden Teşekkülü*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Kelâbâzî, Ebû Bekir Muhammed. *Tarruf li Mezhebi Ehli't-Tasavvuf*. Kâhire: Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, 1980.
- Kuşeyrî, Abdülkerîm. *Risâletü'l-Kuşeyrî*. Beyrût: Dâru'l-Hayr, 2003.
- Lamothe, R. "Faith as a Vital Concern in Human Development: Structuring Subjectivity and Intersubjectivity", *Journal of Psychology and Theology* 27/3 (1999), 230-240.
- Miller, Bonnie Miller-McLemore. "Whither the Children? Childhood in Religious Education", *The Journal of Religion* 86/4 (2006), 635-654.
- Önal, Recep. "Kur'ân'da İmânî ve Ahlâkî Bir Tavır Olarak Sabır", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* XII/2 (2008), 439-466.
- Özbaydar, Belma. *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Araştırma*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 1970.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. Samsun: Aksiseda Matbaası, 2000.
- Russell, Bernard. *Eğitim Üzerine*. çev. Nail Bezel. İstanbul: Say Yayınları, 1996.
- Sayın, Esmâ. *Dua Terapisi*. İstanbul: Hayykitap, 2020.
- Selçuk, Mualla. *Çocuğun Gelişiminde Dini Motifler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1990.
- Sühreverdî, Ebû Hafs. *Avârifü'l-Maârif*. Kâhire: Dâru'l-Maârif, 1966.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1999.
- Wolpe, David, *Teaching Your Children About God*. New York: Harper Collins Publishers Inc., 1995.
- Yavuz, Kerim. *Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1983.
- Yörükoğlu, Atalay. *Çocuk Ruh Sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2000.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/ Contribution of Authors

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.
The research was conducted by a single author.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale iThenticate yazılımıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism was detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.
In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed
